

Κεφάλαιο 7

Η Ρώμη και ο ελληνικός κόσμος 146 π.Χ. – 330 μ.Χ.

Για τετρακόσια χρόνια (από τον 1ο αιώνα π.Χ. έως τον 3ο αιώνα μ.Χ.), η ιστορία της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής, από το Γιβραλτάρ ως τον Καύκασο και από τη Βρετανία ως την Αίγυπτο, συνδέεται άμεσα με την ακμή της Ρώμης, που γίνεται σιγά σιγά ισχυρή αυτοκρατορία. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ενοποίησε τη λεκάνη της Μεσογείου και τη συνέδεσε με τη βόρεια Ευρώπη. Μέσα σε αυτή την αυτοκρατορία οι άνθρωποι μιλούσαν ή καταλάβαιναν δύο κυρίως γλώσσες: τη λατινική, κυρίως στο δυτικό τμήμα, και την ελληνική, κυρίως στο ανατολικό. **Ο ελληνικός κόσμος** της ανατολικής Μεσογείου, που και αυτός ανήκε στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, **επηρέασε τους Ρωμαίους αλλά και επηρεάστηκε από αυτούς**. Στους Ρωμαίους χρωστάμε ένα κρατικό μοντέλο με ιεραρχική διοικητική δομή, αλλά και νομικές έννοιες και κανόνες δικαίου, αρκετοί από τους οποίους ισχύουν και σήμερα.

Α. Η συγκρότηση του ρωμαϊκού κράτους (9ος – 1ος αιώνας π.Χ.)

7.1

Οι γνώσεις μας για τη γέννηση της Ρώμης είναι ελάχιστες. Η Ρώμη ξεκίνησε από ένα μικρό οικισμό στις όχθες του ποταμού Τίβερη, στη σημερινή κεντρική Ιταλία, και έγινε στη συνέχεια η πρωτεύουσα ενός μεγάλου κράτους. Οι πρώτες αξιόπιστες πηγές για την ιστορία της Ρώμης είναι από τον 3ο αιώνα π.Χ. και μετά.

Χάλκινο άγαλμα που απεικονίζει τη λύκαινα να θηλάζει το Ρωμόλο και το Ρώμο. Σύμφωνα με το **μύθο**, η Ρώμη ιδρύθηκε το 753 π.Χ. από το Ρωμόλο, που τον είχε αναθρέψει μια λύκαινα μαζί με τον αδελφό του, το Ρώμο. Από το Ρώμο ως το 509 π.Χ. (όταν καταργήθηκε η βασιλεία), η Ρώμη γνώρισε επτά βασιλιάδες. Το άγαλμα της λύκαινας χρονολογείται τον 5ο αιώνα π.Χ., ενώ οι δίδυμοι προστέθηκαν το 15ο αιώνα μ.Χ. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Καπιτωλίου.

7.2

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΝ 6ο ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

Η γέννηση της Ρώμης και η περίοδος της βασιλείας

Στα τέλη της Εποχής του Χαλκού ζούσαν στην Ιταλική χερσόνησο πολλοί διαφορετικοί λαοί. Οι Ρωμαίοι ανήκαν σε μια ινδοευρωπαϊκή φυλή, τους Λατίνους.

Οι **Λατίνοι** μιλούσαν τη **λατινική γλώσσα** και κατοικούσαν, ήδη από το 10ο ή τον 9ο αιώνα π.Χ. σε επτά οικισμούς κοντά στον ποταμό Τίβερη. Ένας άλλος λαός, που είχε και αυτός εγκατασταθεί στην ιταλική χερσόνησο το 10ο ή τον 9ο αιώνα π.Χ., ήταν οι **Ετρούσκοι**.

Τον 7ο αιώνα π.Χ. οι **Ετρούσκοι** κατέλαβαν την περιοχή και ένωσαν τους επτά οικισμούς σε ενιαία πόλη, την οποία ονόμασαν Ρώμη.

Για τους Ετρούσκους μάθαμε στο κεφ. 3.

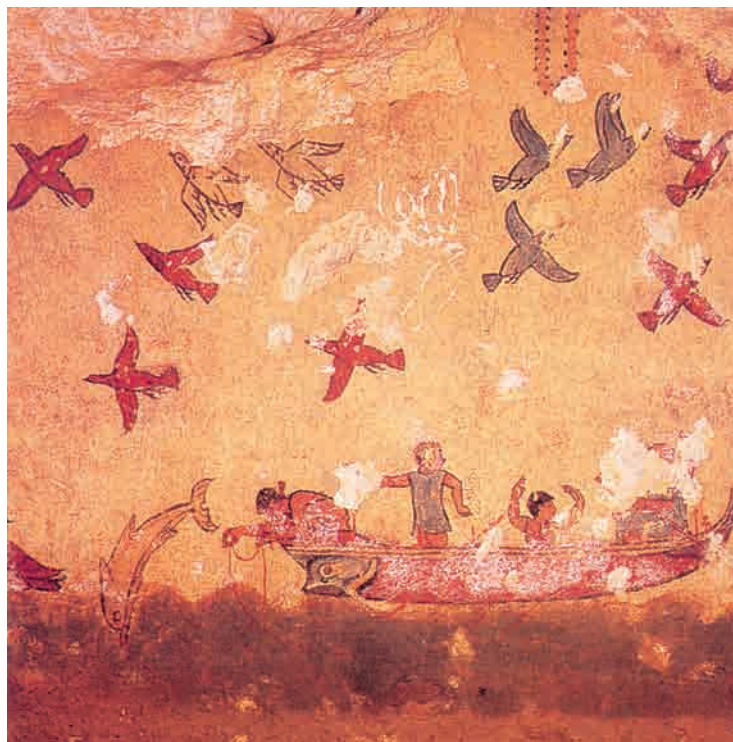
7.3

Οι περισσότεροι πατρίκιοι ήταν μεγαλοκτηματίες. Οι πληβείοι ήταν είτε έμποροι και τεχνίτες είτε καλλιεργητές που εργάζονταν στα κτήματα των πατρικίων. Μαρμάρινο άγαλμα πατρικίου που κρατάει δύο προτομές, 15 μ.Χ. περίπου. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Καπιτωλίου.

7.4

Ψάρεμα. Λεπτομέρεια από τοιχογραφία σε τάφο, 530 π.Χ. περίπου. Ταρκυνία (Ιταλία).

Το πολίτευμα της Ρώμης ήταν στην αρχή η **βασιλεία**. Ο βασιλιάς είχε όλες τις εξουσίες (πολιτικές, θρησκευτικές, δικαστικές και στρατιωτικές). Οι Ρωμαίοι πολίτες την εποχή αυτή χωρίζονταν σε δύο τάξεις: τους πατρικίους και τους πληβείους. Οι **πατρίκιοι** ήταν οι αριστοκράτες, ενώ οι **πληβείοι**, που ήταν και οι περισσότεροι, ήταν η κατώτερη τάξη. Οι πληβείοι δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους πατρικίους. Για παράδειγμα, ως τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ. απαγορευόταν να γίνονται γάμοι ανάμεσα σε μέλη των δύο τάξεων.

Το ρωμαϊκό κράτος κατά την περίοδο της δημοκρατίας (509–31 π.Χ.) Η επέκταση της Ρώμης στην ιταλική χερσόνησο και τη δυτική Μεσόγειο

Σύμφωνα με το μύθο, οι Ρωμαίοι έδωξαν τον Ετρούσκο βασιλιά Ταρκύνιο το 509 π.Χ. Η βασιλεία καταργήθηκε και το πολίτευμα ονομάστηκε **res publica**, δηλαδή «κοινό πράγμα», «υπόθεση των πολιτών», όρος που μεταφέρθηκε στα ελληνικά με τη λέξη «**δημοκρατία**».

Η ρωμαϊκή δημοκρατία όμως ήταν διαφορετική από τη δημοκρατία στην Αθήνα και τις άλλες πόλεις-κράτη του ελληνικού κόσμου: στην πόλη-κράτος της Ρώμης υπήρχαν πολλές συνελεύσεις πολιτών, με διαφορετικά καθήκοντα. Οι συνελεύσεις αυτές, όπου τον πρώτο λόγο είχαν στην αρχή κυρίως οι πατρίκιοι, ψήφιζαν τους νόμους και εξέλεγαν τους άρχοντες.

Στη **ρωμαϊκή δημοκρατία** οι βασικότεροι άρχοντες ήταν οι δύο ύπατοι, οι πραίτορες, ο δικτάτορας και οι δήμαρχοι. Σημαντικό συμβουλευτικό ρόλο είχε η **Σύγκλητος**, οι αποφάσεις της όμως δεν είχαν ισχύ νόμου.

7.5

Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 3ου ΑΙΩΝΑ π.Χ.

Ανάμεσα στους πατρικίους και τους πληβείους υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός μέχρι τον 3ο αιώνα π.Χ. Τότε όλοι οι Ρωμαίοι πολίτες που ανήκαν στις δύο τάξεις έγιναν ίσοι πολιτικά και νομικά. Με την **πολιτική και νομική τους εξίσωση** άρχισε μια περίοδος κοινωνικής ειρήνης και ομαλής λειτουργίας των θεσμών του ρωμαϊκού πολιτεύματος. Έτσι η Ρώμη μπόρεσε να επεκταθεί στην Ιταλική χερσόνησο και αργότερα σε ολόκληρη τη δυτική Μεσόγειο.

Η επέκταση της Ρώμης στην κεντρική Ιταλική χερσόνησο (4ος αιώνας π.Χ.) και στην Κάτω Ιταλία (αρχές του 3ου αιώνα π.Χ.). Η Ρώμη κυριάρχησε σε αυτές τις περιοχές όταν κατέλαβε τις ελληνικές πόλεις-κράτη της Κάτω Ιταλίας, με τελευταίο τον Τάραντα (272 π.Χ.).

Για να ελέγξει τους εμπορικούς δρόμους στη δυτική Μεσόγειο, η Ρώμη συγκρούστηκε πολεμικά με την Καρχηδόνα, που κυριαρχούσε στην περιοχή αυτή (**Καρχηδονιακοί Πόλεμοι**). Η Καρχηδόνα νικήθηκε και καταστράφηκε (146 π.Χ.). Την ίδια εποχή η Ρώμη κατέκτησε ολόκληρη σχεδόν την Ιβηρική χερσόνησο, μέρος της νότιας Γαλατίας (σημερινής Γαλλίας), ολόκληρο τον περίγυρο της Αδριατικής Θάλασσας, τον ελλαδικό χώρο και μέρος της Μικράς Ασίας.

7.6

ΟΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΑΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (264–241 π.Χ.)

Η διαμάχη ξεκίνησε για την κυριαρχία στη Σικελία και τελείωσε με τη νίκη της Ρώμης (**Πρώτος Καρχηδονιακός Πόλεμος, 264–241 π.Χ.**)

Τριάντα χρόνια αργότερα, οι Καρχηδόνιοι εισέβαλαν με τον **Αννίβα** στην Ιταλική χερσόνησο αλλά νικήθηκαν και υποχώρησαν (**Δεύτερος Καρχηδονιακός Πόλεμος, 218–202 π.Χ.**). Οι Ρωμαίοι έδωξαν τους Καρχηδόνιους από την Ιβηρική χερσόνησο (197 π.Χ.).

Για να κυριαρχήσει στη δυτική Μεσόγειο, η Ρώμη ξεκίνησε τον **Τρίτο Καρχηδονιακό Πόλεμο** (149–146 π.Χ.). Η Καρχηδόνα καταστράφηκε τελείως και η γη της μοιράστηκε σε Ρωμαίους πολίτες.

Οικονομία και κοινωνία κατά την περίοδο της δημοκρατίας

Από τα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ. οι ρωμαϊκές κατακτήσεις έφεραν σημαντικές αλλαγές στην οικονομία, που μέχρι τότε βασιζόταν στην καλλιέργεια της γης. Το νόμισμα έγινε βασικό μέσο εμπορικών συναλλαγών και ορισμένοι Ρωμαίοι πλούτισαν από την είσπραξη των φόρων. Έτσι επεκτάθηκε το **εμπόριο** της Ρώμης με τον υπόλοιπο κόσμο και αναπτύχθηκε η **βιοτεχνία**.

Οι συνεχείς πόλεμοι όμως αποδυνάμωσαν τους ελεύθερους **γεωργούς** που έπρεπε να υπηρετούν στο στρατό για πολύ καιρό. Έτσι, είτε άφηναν ακαλλιέργητα τα χωράφια τους είτε υποχρεώνονταν να τα πουλήσουν σε ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων. Παράλληλα, οι συνεχείς πόλεμοι εφοδίαζαν τις αγορές με δούλους. Η φτηνή εργασία των δούλων ενίσχυσε την παραγωγή, χειροτέρεψε όμως την οικονομική κατάσταση για τους ελεύθερους γεωργούς και για τα μεσαία τμήματα των Ρωμαίων πολιτών. Η στρατιωτική θητεία έγινε λοιπόν μια σταθερή εργασία που έδινε μισθό.

Τον 3ο αιώνα π.Χ. στη ρωμαϊκή κοινωνία κυριαρχούν δύο ισχυρές ομάδες: οι **συγκλητικοί** και οι **ιππείς**. Οι συγκλητικοί κατάγονταν από αριστοκρατικές οικογένειες και ήταν μεγαλογαιοκτήμονες. Οι ιππείς ασχολούνταν με το εμπόριο, τις επιχειρήσεις και είχαν δικαίωμα να εισπράττουν φόρους στις επαρχίες. Οι περισσότεροι Ρωμαίοι πολίτες ζούσαν πολύ δύσκολα. Η ψήφος τους μάλιστα, που ήταν απαραίτητη για να εκλεγούν οι άρχοντες και τα μέλη της Συγκλήτου, συχνά εξαγοραζόταν.

Η **οικογένεια** ήταν η βάση της κοινωνικής ζωής στη Ρώμη και ο πατέρας είχε απόλυτη εξουσία πάνω στα παιδιά του. Η θέση της γυναίκας στη Ρώμη ήταν καλύτερη από τη θέση της γυναίκας στην Αθήνα.

Για παράδειγμα, επισκεπτόταν ελεύθερα δημόσιους χώρους και έπαιρνε ενεργό μέρος στις οικογενειακές υποθέσεις.

Χάλκινο αγαλματάκι Ρωμαίου ιερέα, ίσως ποντίφικα, 1ος αιώνας μ.Χ. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Θρησκεία και τέχνες

Η **θρησκεία** των Ρωμαίων ήταν πολυθεϊστική, όπως και των αρχαίων Ελλήνων. Η θρησκευτική λατρεία ήταν πολύ σημαντική στη δημόσια και κοινωνική ζωή της Ρώμης και συνόδευε κάθε πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα. Η ρωμαϊκή θρησκεία επηρεάστηκε ολοφάνερα από την ετρουσκική και την ελληνική. Αργότερα μάλιστα, οι ρωμαϊκές θεότητες ταυτίστηκαν με τις ελληνικές.

Οι σημαντικότεροι ιερείς στη Ρώμη ονομάζονταν **ποντίφικες**. Οι ποντίφικες έλεγχαν τις τελετουργίες και όριζαν τις ημερομηνίες των εορτών.

Στα πρώτα στάδιά της η ρωμαϊκή **τέχνη** επηρεάστηκε από την ετρουσκική. Ωστόσο, καθώς αναπτύχθηκε το εμπόριο και οι επαφές με τις ελληνικές πόλεις-κράτη της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας, η ελληνική τέχνη έγινε το κύριο πρότυπο για τους Ρωμαίους καλλιτέχνες.

7.8

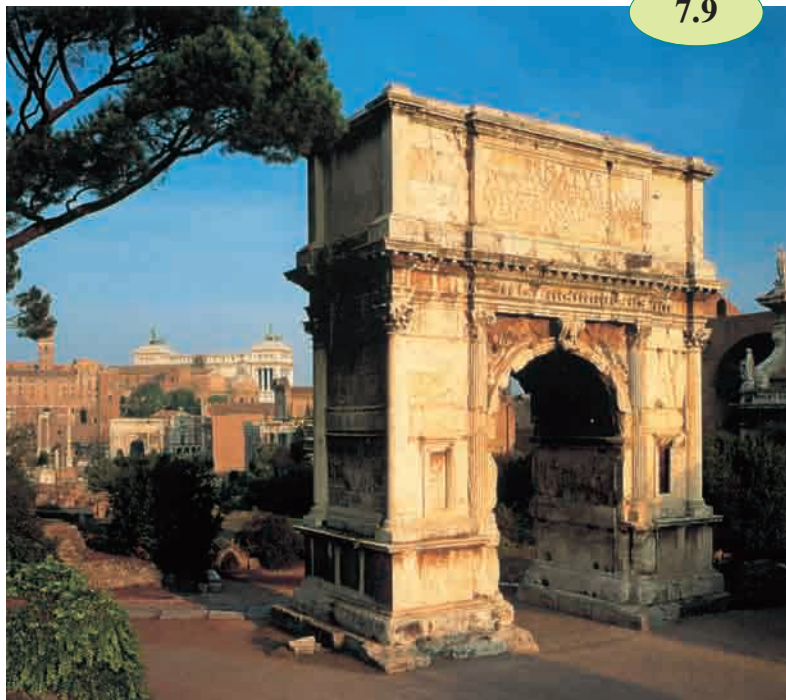
Από τις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ. στη ζωγραφική εμφανίζονται τοιχογραφίες μέσα στα σπίτια και σε δημόσιους χώρους. Τοιχογραφία από την Πομπηία, αρχές 1ου αιώνα μ.Χ. Νάπολη (Ιταλία), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η ρωμαϊκή αρχιτεκτονική πήρε από τους Έλληνες τις οικοδομικές μορφές του ναού και της στοάς και με τη σειρά της έδωσε δύο βασικά νέα στοιχεία: την αψίδα και, στα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ., τον πρόδρομο του σκυροδέματος. Στη φωτογραφία βλέπουμε την αψίδα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Τίτου στη Ρώμη (Ιταλία), 1ος αιώνας μ.Χ.

Όσον αφορά τη λογοτεχνία, το έπος και το δράμα ήρθαν στη Ρώμη από τον ελλαδικό χώρο και την ελληνιστική Ανατολή. Οι πρώιμοι Ρωμαίοι ιστορικοί και ποιητές ήταν επηρεασμένοι από πρότυπα κυρίως ελληνικά. Οι μεγαλύτεροι Ρωμαίοι ποιητές στο τέλος της δημοκρατικής περιόδου ήταν ο **Βιργίλιος** και ο **Οράτιος**.

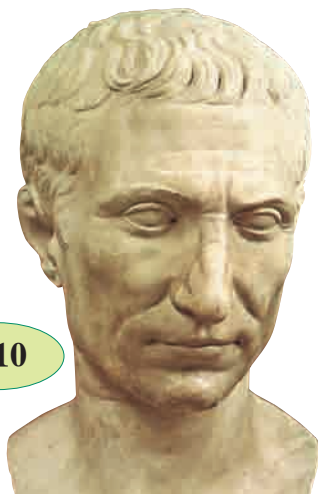
Την περίοδο της δημοκρατίας στη ρωμαϊκή δημόσια ζωή αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η **ρητορική**, που χρησιμοποίησε ελληνικά πρότυπα. Ιδιαίτερα σημαντικοί, ως ιστορικές πηγές αλλά και ως πρότυπα ρητορικού λόγου, είναι οι λόγοι του **Κικέρωνα**.

7.9

Οι πόλεμοι για την εξουσία στο ρωμαϊκό κράτος (1ος αιώνας π.Χ.) Από τη δημοκρατία στην αυτοκρατορία

Τον 1ο αιώνα π.Χ. η Ρώμη κυριαρχούσε σε ολόκληρο σχεδόν το μεσογειακό κόσμο και στη βορειοδυτική Ευρώπη. Οι κατακτημένες περιοχές χωρίστηκαν σε **επαρχίες**. Οι επαρχίες διοικούνταν με σκληρότητα και χωρίς αποτελεσματικό έλεγχο από την κεντρική εξουσία. Στις ίδιες περιοχές ιδρύθηκαν **ρωμαϊκές αποικίες**. Έτσι, εκτός από το ρωμαϊκό στρατό, εγκαταστάθηκαν εκεί και Ρωμαίοι πολίτες. Στις αποικίες αυτές έμεναν ρωμαίοι πολίτες από αγροτικές περιοχές και παλαιάμαχοι στρατιώτες. Άρα οι ρωμαϊκές αποικίες ήταν πολύ διαφορετικές από τις αποικίες που είχαν ιδρύσει παλιότερα οι ελληνικές πόλεις-κράτη. Με τον τρόπο αυτό η Ρώμη εξασφάλιζε την κυριαρχία της στις κατακτημένες περιοχές. Στις ρωμαϊκές αποικίες πέρασαν οι ρωμαϊκοί θεσμοί. Η λατινική γλώσσα επικράτησε κυρίως στις δυτικές περιοχές, ενώ στις ανατολικές επικράτησε η ελληνική γιατί ήταν από παλιά η γλώσσα επικοινωνίας.

7.10

Μαρμάρινη προτομή του Ιούλιου Καίσαρα. Ρώμη (Ιταλία), Εθνικό Ρωμαϊκό Μουσείο.

Την ίδια εποχή έγιναν στη Ρώμη μεγάλες ταραχές και συγκρούσεις. Οι ιππείς, οι συγκλητικοί, αρκετοί πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες συγκρούστηκαν για την εξουσία.

Η πιο σημαντική προσωπικότητα της περιόδου αυτής είναι ο **Γάιος Ιούλιος Καίσαρας** (100–44 π.Χ.). Έπειτα από αρκετές στρατιωτικές επιτυχίες ενάντια στους Γαλάτες αλλά και στους Ρωμαίους ανταγωνιστές του, ο Καίσαρας συγκέντρωσε στο πρόσωπό του όλες σχεδόν τις εξουσίες, ορίστηκε ισόβιος δήμαρχος και ισόβιος δικτάτορας. Τελικά δολοφονήθηκε από ομάδα αντιπάλων του το Μάρτιο του 44 π.Χ.

Ο **Οκταβιανός**, ανιψιός και θετός γιος του Ιούλιου Καίσαρα, που αργότερα πήρε τον τίτλο **Αύγουστος** με τον οποίο έγινε γνωστός. Απέκτησε τον απόλυτο έλεγχο του κράτους, αφού νίκησε στη **ναυμαχία στο Άκτιο** το 31 π.Χ. τον ανταγωνιστή του Αντώνιο και την Κλεοπάτρα, βασίλισσα του τελευταίου ελληνικού βασιλείου των Πτολεμαίων (Αίγυπτος).

7.11

Μαρμάρινο άγαλμα του Οκταβιανού (Αύγουστου), 15 π.Χ. Βατικανό, Μουσεία Βατικανού.

B. Η αυτοκρατορική περίοδος (1ος αιώνας π.Χ. – 3ος αιώνας μ.Χ.) Κράτος, κοινωνία και οικονομία

Η διοίκηση στην περίοδο της αυτοκρατορίας

Στα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ. και στις αρχές του 1ου αιώνα μ.Χ. το ρωμαϊκό πολίτευμα άλλαξε ριζικά: οι εξουσίες που πριν είχαν οι διάφοροι άρχοντες πήγαν σε ένα μόνο πρόσωπο, στον Αύγουστο. Ο **Αύγουστος** εκλεγόταν ξανά και ξανά σε διάφορα αξιώματα, με τη σύμφωνη γνώμη μάλιστα και την υποστήριξη της Συγκλήτου. Έτσι η Ρώμη μπήκε στην περίοδο της αυτοκρατορίας και η δημοκρατία καταργήθηκε στην πράξη.

Το πολίτευμα την περίοδο της αυτοκρατορίας στο ρωμαϊκό κράτος ήταν η **μοναρχία**. Ο Αύγουστος συγκέντρωσε σιγά σιγά απεριόριστη εξουσία (imperiū) και τελικά πήρε και τον τίτλο του **αυτοκράτορα** (imperator). Ο αυτοκράτορας είχε στα χέρια του όλες τις εξουσίες: στρατιωτική, πολιτική, νομοθετική, δικαστική. Τα διατάγματά του ήταν νόμοι και έγιναν σιγά σιγά η μοναδική σχεδόν βάση για τους κανόνες δικαίου.

Όλοι οι αυτοκράτορες, με πρώτο τον Αύγουστο, λατρεύονταν σαν θεοί μετά το θάνατό τους. Όσο ζούσαν, οι υπήκοοί τους τους τιμούσαν με θρησκευτικές τελετές. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλιζόταν η ενότητα του ρωμαϊκού κράτους, αφού όλοι όσοι υπάγονταν στη ρωμαϊκή εξουσία, είτε ήταν Ρωμαίοι πολίτες είτε όχι, αποδείκνυαν ότι ήταν πιστοί στον αυτοκράτορα.

Περιφερειακή διοίκηση

Οι ρωμαϊκές επαρχίες στη Δύση και την Ανατολή διοικούνταν από Ρωμαίους **διοικητές**, που είχαν εκεί την ανώτερη στρατιωτική, διοικητική και **δικαστική εξουσία**.

Τη Ρωμαϊκή Εποχή δεν υπάρχει πια η «πόλη-κράτος». Οι πόλεις-κράτη έχασαν μεγάλο μέρος από την ανεξαρτησία που είχαν την Κλασική και την Ελληνιστική Εποχή. Από την εποχή του Αυγούστου ήδη η βασική πολιτική της Ρώμης απέναντι στις πόλεις, τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, ήταν ίδια: οι πόλεις αφήνονταν να ρυθμίζουν μόνες τις υποθέσεις τους. Οι πόλεις είχαν πολιτική αυτονομία, αλλά σε διαφορετικό βαθμό η καθεμιά.

Έτσι στην **Ανατολή** υπήρχαν πόλεις «ελεύθερες» και «υποτελείς»:

οι «**ελεύθερες**» είχαν διοικητική και δικαστική αυτονομία και την εξουσία είχε η τοπική αριστοκρατία, ενώ οι «**υποτελείς**» ελέγχονταν από το Ρωμαίο διοικητή.

Στη **Δύση** υπήρχαν ελάχιστες «ελεύθερες πόλεις». Εκεί οι περισσότερες πόλεις είχαν ιδρυθεί απευθείας από τη Ρώμη, ως ρωμαϊκές αποικίες, και διοικούνταν αποκλειστικά από το Ρωμαίο διοικητή, με βάση τους ρωμαϊκούς θεσμούς.

7.12

Η ρωμαϊκή κυριαρχία στη Δύση

197 π.Χ.: Ιβηρική χερσόνησος (ο ρωμαϊκός στρατός διώχνει τους Καρχηδόνιους).
 146 π.Χ.: Βόρεια Αφρική (ο ρωμαϊκός στρατός νικά οριστικά τους Καρχηδόνιους).
 121 π.Χ.: Γαλατία.
 121-50 π.Χ.: Σταδιακή κατάκτηση της Γαλατίας, τέλη 1ου αιώνα π.Χ.: Οι κατακτήσεις φτάνουν μέχρι τους ποταμούς Ρήνο και Δούναβη.
 1ος αιώνας μ.Χ.: Οριστική κατάκτηση της Βρετανίας.

Η ρωμαϊκή κυριαρχία στην Ανατολή

148 π.Χ.: Βασίλειο της Μακεδονίας.
 146 π.Χ.: Νότιος ελλαδικός χώρος ήττα της Αχαϊκής Συμπολιτείας, καταστροφή της Κορίνθου.
 129-128 π.Χ.: Οι περισσότερες ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας γίνονται μέρος της ρωμαϊκής επαρχίας της Ασίας.
 74 π.Χ.: Κυρήνη.
 65 π.Χ.: Βιθυνία, Πόντος, Συρία.
 30 π.Χ.: Βασίλειο των Πτολεμαίων (Αίγυπτος).
 25 π.Χ.: Γαλατία (Μικρά Ασία).
 6 μ.Χ.: Ιουδαία.
 17 μ.Χ.: Καππαδοκία.
 43 μ.Χ.: Λυκία, Παμφυλία.
 46 μ.Χ.: Θράκη.

Οικονομία – Οι διεθνείς εμπορικοί δρόμοι

Από τα τέλη του 1ου αιώνα μ.Χ. ως τις αρχές του 3ου αιώνα μ.Χ. υπήρχε τόσο στη Ρώμη όσο και στις επαρχίες οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. Η περίοδος αυτή έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η περίοδος της **Ρωμαϊκής Ειρήνης** (Pax Romana). Σε όλη την Αυτοκρατορία καλλιεργούνταν μεγάλες πεδινές εκτάσεις, ενώ η Αίγυπτος τροφοδοτούσε με σιτάρι την Ιταλική χερσόνησο.

Οι **εμπορικοί και στρατιωτικοί χερσαίοι δρόμοι** που ανοίχτηκαν επέτρεπαν την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών από την Ανατολή προς τη Δύση και αντίστροφα. Παράλληλα η πειρατεία είχε εξαφανιστεί και οι θαλάσσιοι δρόμοι ήταν ασφαλείς. Πρώτες ύλες προμήθευαν τα μεταλλεία της Ισπανίας και της Βρετανίας. Η Ρώμη έκανε εξαγωγές κυρίως κρασιού, λαδιού και βιοτεχνικών αγαθών. Τα σημαντικότερα εμπορικά κέντρα στην ανατολική Μεσόγειο ήταν η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, η Καισάρεια της Παλαιστίνης, η Σμύρνη, η Έφεσος κ.ά. Στο σημερινό ελλαδικό χώρο, εμπορικά κέντρα ήταν η Θεσσαλονίκη, η Ρόδος, η Κόρινθος, η Νικόπολη στην Ήπειρο κ.ά.

Για τους εμπορικούς δρόμους δες το κεφ. 6.

7.13

Ανάγλυφη πλάκα με παράσταση εμπορικού πλοίου που μεταφέρει βαρέλια κρασιού, τέλος 2ου αιώνα μ.Χ. Τρίερ (Γερμανία), Τοπικό Μουσείο Ρήνου.

Από την Κίνα και τις Ινδίες τα εμπορικά πλοία μετέφεραν εμπορεύματα στα λιμάνια της Αραβικής χερσονήσου, της Μεσοποταμίας και της Αιγύπτου. Αυτό γινόταν με τη βοήθεια των μουσώνων. Οι μουσώνες είναι άνεμοι που πνέουν προς σταθερές κατευθύνσεις στον Ινδικό Ωκεανό. Από τα παραπάνω λιμάνια караβάνια και πλοία μετέφεραν πολύτιμα προϊόντα σε όλα τα σημαντικά εμπορικά κέντρα του ρωμαϊκού κράτους. Παράλληλα, από τα δυτικά σύνορα της Κίνας στην κεντρική Ασία караβάνια μετέφεραν εμπορεύματα, μέσα από την Περσία, στη Μεσοποταμία και στη Συρία. Από εκεί τα μετέφεραν στα εμπορικά κέντρα της ρωμαϊκής Ανατολής, όπως στην Αντιόχεια, στην Έφεσο, στην Αλεξάνδρεια κ.α. Οι έμποροι από τη Μεσόγειο δεν επιτρεπόταν να μπουν μέσα στα εδάφη του Κινέζου αυτοκράτορα. Έτσι οι έμποροι από το ρωμαϊκό κράτος έφταναν από τη θάλασσα μέχρι το νησί Ταπροβάνη (σημερινή Σρι Λάνκα) και από τη στεριά μέχρι το «Λίθινο Πύργο», στα δυτικά σύνορα της Κίνας.

7.14

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΝ 1ο ΚΑΙ ΤΟ 2ο ΑΙΩΝΑ μ.Χ.

7.15

Την ίδια περίοδο συνέχισαν να χρησιμοποιούνται οι διεθνείς εμπορικοί δρόμοι, θαλάσσιοι και χερσαίοι. Η επικοινωνία γινόταν με πλοία από τους θαλάσσιους και με καραβάνια από τους χερσαίους δρόμους.

Οι διεθνείς εμπορικοί δρόμοι ήταν δρόμοι από τους οποίους περνούσαν όχι μόνο έμποροι και προϊόντα αλλά και στρατοί και πολιτιστικά αγαθά, όπως γλώσσες, θρησκείες και γραφές.

Ψηφιδωτό που απεικονίζει ένα αγρόκτημα και διάφορες αγροτικές δραστηριότητες, 4ος αιώνας μ.Χ. Τύνιδα (Τυνησία), Εθνικό Μουσείο Μπαρντό.

Όλοι οι παραπάνω δρόμοι είναι γνωστοί με το όνομα «**δρόμος του μεταξιού**». Μέσα από το δρόμο του μεταξιού μεταφέρονταν από τη μακρινή Ανατολή, την **Κίνα** και τις **Ινδίες**, κυρίως μέταλλα, πολύτιμοι και ημιπολύτιμοι λίθοι, σπάνια ζώα, αρώματα και μπαχαρικά. Τα πανάκριβα αυτά εμπορεύματα ήταν περιζήτητα στην αριστοκρατία της Μεσογείου.

Συχνά γίνονταν πόλεμοι ανάμεσα στα κράτη από τα οποία περνούσαν οι εμπορικοί δρόμοι για να ελέγχουν τους εμπορικούς σταθμούς και τα λιμάνια και για να εισπράττουν τους δασμούς. Σημαντικές για τον έλεγχο των διεθνών εμπορικών δρόμων ήταν οι εκστρατείες του Ρωμαίου αυτοκράτορα **Τραϊανού** (98–117 μ.Χ.) στην Ανατολή.

Οι θρησκευτικές λατρείες και η άνοδος του χριστιανισμού

Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μαζί με τους θεούς των Ρωμαίων και των Ελλήνων, οι άνθρωποι λάτρευαν και άλλες θεότητες. Κάποιες από αυτές τις θεότητες ήταν μόνο τοπικές, όπως οι θεότητες του **δρυϊδισμού** στη Γαλατία και στη Βρετανία. Άλλες λατρείες είχαν μεγαλύτερη διάδοση, όπως της Κυβέλης (φρυγική θεότητα), της Ίσιδας και του Σάραπη (αιγυπτιακές θεότητες), του Ασκληπιού, του Ηρακλή και του Διόνυσου (ελληνικές θεότητες) και τέλος του Μίθρα (περσική θεότητα), που λατρευόταν κυρίως από τους στρατιώτες και τους δούλους. Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία υπήρχαν και **εβραϊκές κοινότητες**. Από τα μέσα του 1ου αιώνα μ.Χ. αρχίζει να διαδίδεται στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ο **χριστιανισμός**, που αργότερα θα γίνει η μοναδική επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους.

Ο χριστιανισμός εμφανίστηκε στην Παλαιστίνη γύρω στο 40 μ.Χ. Αρχικά θεωρήθηκε ένα παρακλάδι της εβραϊκής θρησκείας, σύμφωνα με το οποίο ο Μεσσίας (ο σωτήρας που θα έστελνε ο Θεός για να σώσει τον κόσμο) που περίμεναν οι Εβραίοι ήταν ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ της Γαλιλαίας, που έζησε στη γη, σταυρώθηκε και στη συνέχεια αναστήθηκε. Όταν όμως ο χριστιανισμός άρχισε να εξαπλώνεται και στους πληθυσμούς της Μικράς Ασίας και του ελλαδικού χώρου, ξεχώρισε για όλους σαν μια νέα θρησκεία σύμφωνα με την οποία ο Χριστός είναι και ο ίδιος Θεός. Όπως και ο Ιουδαϊσμός στηριζόταν στην πίστη ότι υπάρχει μόνο ένας Θεός (μονοθεϊσμός).

Τα βασικά κείμενα του χριστιανισμού περιλαμβάνονται στην Αγία Γραφή και είναι τα **Ευαγγέλια** και οι **επιστολές του Παύλου**. Τα κείμενα αυτά είναι τα ιερά βιβλία του χριστιανισμού. Γράφτηκαν ή μεταφράστηκαν γρήγορα στην ελληνική γλώσσα, που ήταν η γλώσσα επικοινωνίας ανάμεσα στους λαούς της ανατολικής Μεσογείου.

Ο χριστιανισμός εξαπλώθηκε γρήγορα και διαδόθηκε όχι μόνο στους οικονομικά ασθενέστερους πληθυσμούς αλλά και σε ανώτερα στρώματα. Σύντομα μάλιστα απέκτησε πιστούς στην ίδια τη Ρώμη, ακόμη και μέσα στον κύκλο του αυτοκράτορα.

Για τους
διωγμούς
δες τη
σ. 147.

Η Ρώμη αρχικά ήταν αδιάφορη απέναντι στο χριστιανισμό, καθώς η ρωμαϊκή εξουσία έδινε στον καθένα την ελευθερία να πιστεύει σε όποιον θεό ή σε όποιους θεούς ήθελε. Από το δεύτερο μισό του 3ου αιώνα άρχισαν συστηματικοί διωγμοί κατά των χριστιανών, κυρίως γιατί αρνούνταν να τιμήσουν τον αυτοκράτορα. Η ρωμαϊκή εξουσία θεωρούσε ότι αυτό απειλούσε την ενότητα, τη δημόσια τάξη και την ειρήνη του κράτους.

Στην αρχή του 4ου αιώνα μ.Χ., με το **διάταγμα του Μεδιολάνου** (Μιλάνου) το 313 μ.Χ., ο χριστιανισμός αναγνωρίστηκε από τον αυτοκράτορα Μέγα Κωνσταντίνο ως νόμιμη θρησκεία στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Το 380 μ.Χ., με διάταγμα του Αυτοκράτορα Θεοδόσιου Α', έγινε η μοναδική επίσημη θρησκεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Για την
ελληνική
κοινή
γλώσσα
μιλήσαμε
στις σ. 122,
129.

7.16

Χριστιανική παράσταση. Απεικονίζεται ο Χριστός σαν Καλός Ποιμένας, δηλαδή βοσκός που καθοδηγεί τους ανθρώπους (πρόβιατα) προς τη σωτηρία τους, αρχές 3ου αιώνα μ.Χ. Ρώμη (Ιταλία), Κατακόμβη του Καλλίστου.

Γ. Ο ελληνικός κόσμος κάτω από την κυριαρχία της Ρώμης (1ος αιώνας π.Χ. – 3ος αιώνας μ.Χ.)

Την αυτοκρατορική περίοδο οι σημαντικότερες πόλεις της Ανατολής, όπου κυριαρχούσε η ελληνική γλώσσα, ήταν «ελεύθερες πόλεις» (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Δελφοί, Πέργαμος, Έφεσος, Σμύρνη, Κως, Χίος κ.ά.). Ωστόσο, στο τέλος της περιόδου, οι πόλεις έχασαν τελείως την αυτονομία τους. Το **πολίτευμά** τους εξακολούθησε να είναι **τυπικά δημοκρατικό**, είχαν όμως γίνει εντωμεταξύ αρκετές αλλαγές σε αυτό. Οι Έλληνες ήταν υπήκοοι του ρωμαϊκού κράτους, όπου ζούσαν επίσης πολλοί λαοί (Αιγύπτιοι, Σύροι, Γαλάτες, Ίβηρες κ.ά.) που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες. Αν και η λατινική ήταν η επίσημη γλώσσα του κράτους, η ελληνική εξακολούθησε να είναι η κύρια γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ των πληθυσμών στο ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Σημαντική πηγή για τον ελληνικό κόσμο την περίοδο αυτή είναι το έργο του **Πλούταρχου** (Έλληνας συγγραφέας του 1ου – 2ου αιώνα μ.Χ.).

Για τις «ελεύθερες πόλεις» στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μάθαμε στη σ. 140.

Οικονομία και κοινωνία

Για να αντιμετωπίσουν τη ρωμαϊκή φορολογία και τις καθημερινές οικονομικές τους ανάγκες, οι πόλεις άφηναν τους πλουσιότερους από τους πολίτες τους, δηλαδή τους ντόπιους αριστοκράτες, να χρηματοδοτούν δημόσια έργα. Όπως και στην Ελληνιστική Εποχή έτσι και τώρα οι πολίτες τούς τιμούσαν ως **ευεργέτες**. Τα ποσά όμως που έπρεπε να δαπανήσουν οι πολίτες αυτοί ήταν τόσο μεγάλα, ώστε προσπαθούσαν να αποφύγουν τη συμμετοχή. Πολλές φορές μάλιστα ζητούσαν να τους απαλλάξουν από τη δαπάνη αυτή οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες με διάταγμά τους.

Μέχρι τα τέλη του 2ου αιώνα μ.Χ. οι περισσότεροι πολίτες στις πόλεις της ανατολικής Μεσογείου δεν ήταν Ρωμαίοι πολίτες. Το 212 μ.Χ. με το **διάταγμα** του αυτοκράτορα **Καρακάλλα** όλοι οι ελεύθεροι κάτοικοι της αυτοκρατορίας έγιναν Ρωμαίοι πολίτες. Σύμφωνα με τους νεότερους ιστορικούς, έτσι οργανώθηκε πιο αποτελεσματικά η φορολογία, καθώς και η αυτοκρατορική λατρεία. Με αυτό τον τρόπο η κεντρική εξουσία ασκούσε μεγαλύτερο έλεγχο στους υπηκόους της. Με το μέτρο αυτό η κοινωνία σε όλη την Αυτοκρατορία πήρε σιγά σιγά ενιαίο χαρακτήρα. Το ρωμαϊκό δίκαιο εφαρμοζόταν πλέον σε όλους τους ελεύθερους πολίτες, σε όποια περιοχή και αν βρίσκονταν και όποια γλώσσα κι αν μιλούσαν. Καθώς όλο και περισσότεροι Έλληνες γίνονταν Ρωμαίοι πολίτες και υπάγονταν πια στο ρωμαϊκό δίκαιο, η δύναμη των τοπικών δικαίων λιγόστευε.

Η ομοσπονδιακή οργάνωση του ελληνικού κόσμου

Στη Ρωμαϊκή Εποχή κάθε «ελεύθερη πόλη» ήταν (όπως και την Κλασική και ως ένα σημείο και την Ελληνιστική Εποχή) αυτόνομη. Παρ' όλα αυτά,

*Για τις
αμφικτιονίες και
τα κοινά μάθαμε
στη σ. 76.*

οι πόλεις συμμετείχαν σε ομοσπονδιακούς θεσμούς πολιτικής αυτοδιοίκησης, που εξασφάλιζαν σε μεγάλο βαθμό τη θρησκευτική και πολιτιστική ενότητα των Ελλήνων. Τέτοιοι ήταν το

Αττικό Πανελλήνιο, διάφορα τοπικά κοινά και η Αμφικτιονία των Δελφών. Από την άλλη πλευρά, οι θεσμοί αυτοί χρησιμοποιήθηκαν συχνά από τη Ρώμη για την οργάνωση της αυτοκρατορικής λατρείας και για τον έλεγχο των πόλεων.

Οι αυτοκράτορες του 2ου αιώνα μ.Χ., όπως ο **Αδριανός** και ο **Μάρκος Αυρήλιος**, ενίσχυσαν οικονομικά τους παραπάνω ομοσπονδιακούς θεσμούς αυτοδιοίκησης και τις ελληνικές πόλεις.

7.17

Απεικόνιση του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού (117–138 μ.Χ.) σε νόμισμα του Κοινού της Βιθυνίας (σημερινή βορειοδυτική Τουρκία), 2ος αιώνας μ.Χ. Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Ιδιωτική Συλλογή.

7.18

Μαρμάρινη προτομή του Αδριανού, 2ος αιώνας μ.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

7.19

Ο Αδριανός έκανε πολλές περιοδείες για μεγάλο χρονικό διάστημα στις ρωμαϊκές επαρχίες της Ανατολής και ενίσχυσε τον ελληνικό κόσμο. Ειδικά στην Αθήνα, όπου έμεινε για δύο χρόνια, προσέφερε μία βιβλιοθήκη και ένα γυμναστήριο και συμπλήρωσε το ναό του Ολυμπίου Διός (φαίνεται στο βάθος της φωτογραφίας), που είχε αρχίσει να χτίζει 700 περίπου χρόνια πριν ο Πεισίστρατος. Επίσης, χρηματοδότησε την ανέγερση του αδριάνειου υδραγωγείου, μέρος του οποίου σώζεται μέχρι σήμερα.

Η Πύλη του Αδριανού στην Αθήνα, 2ος αιώνας μ.Χ.

Δ. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα (3ος αιώνας μ.Χ.)

Κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία πέρασε μια μεγάλη **κρίση**: οι αυτοκράτορες άλλαζαν ο ένας μετά τον άλλο, γίνονταν συνέχεια πόλεμοι, έπεσε η αξία του ασημένιου ρωμαϊκού νομίσματος, οι πόλεις γνώρισαν παρακμή και μεγάλωσε η δύναμη των μεγάλων γαιοκτημόνων.

7.20

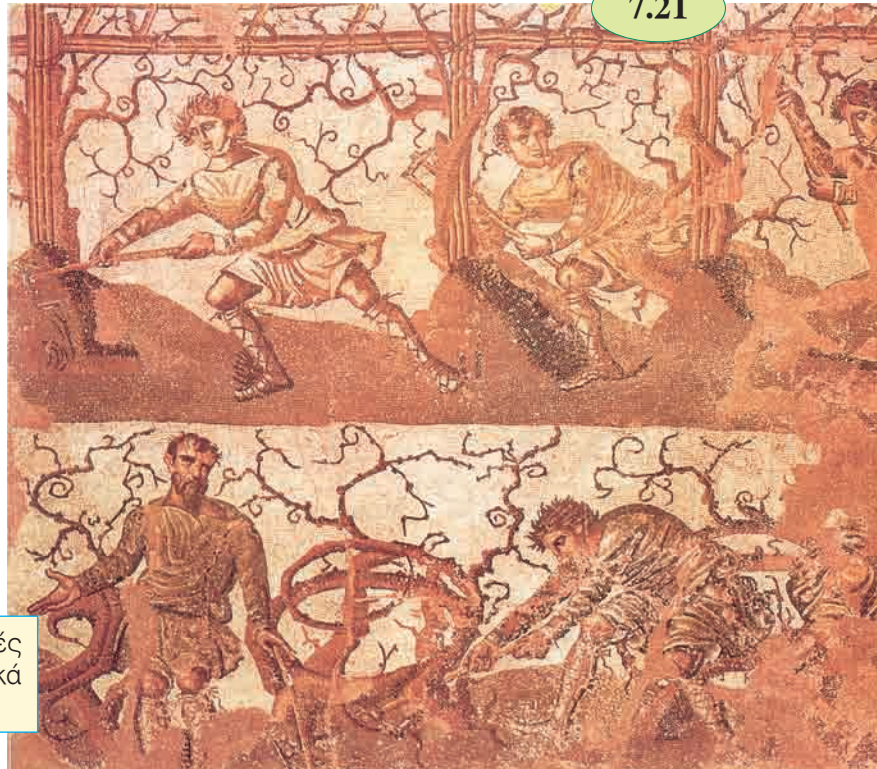

Στο χάρτη φαίνονται οι λαοί που απειλούν τα σύνορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Στο Βορρά υπήρχαν κυρίως γερμανικοί λαοί. Οι Ρωμαίοι άφησαν τη Δακία (σημερινή νότια Ρουμανία) κάτω από την πίεση γερμανικών φύλων το 270 μ.Χ. Παράλληλα, ανάμεσα στο 260 και στο 274 μ.Χ. έγινε μια ξεχωριστή «Γαλατική Αυτοκρατορία» στο βορειοδυτικό τμήμα του ρωμαϊκού κράτους. Στα νοτιοανατολικά το Αραβικό Βασίλειο της Παλμύρας κατέκτησε μεγάλο μέρος της ρωμαϊκής Ανατολής. Το 272 μ.Χ. ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Γαλλιηνός κατάφερε να καταλάβει την Παλμύρα και να ξαναφέρει αυτές τις περιοχές στη ρωμαϊκή εξουσία.

Οι συνεχείς εξωτερικοί (κυρίως με το περσικό **Βασίλειο των Σασσανιδών** και με τους **γερμανικούς λαούς**) και εσωτερικοί πόλεμοι ανάγκασαν το κράτος να μεγαλώσει τον αριθμό των στρατιωτών. Έτσι οι ηγέτες του στρατού είχαν όλο και μεγαλύτερη δύναμη στην πολιτική ζωή και ήθελαν συχνά να παίρνουν οι ίδιοι την εξουσία και να γίνονται αυτοκράτορες. Αυτό έφερε πολιτική αναταραχή και αναρχία.

Οι αυτοκράτορες χρειάζονταν όλο και περισσότερα χρήματα για να πληρώνουν τους υπαλλήλους και τους στρατιώτες. Έτσι αναγκάστηκαν να βάζουν συνέχεια νέους φόρους και να **υποτιμούν το ρωμαϊκό νόμισμα**. Καθώς το νόμισμα έχανε την αξία του, ο πληθυσμός στρεφόταν σιγά σιγά στην οικονομία ανταλλαγής προϊόντων.

Η γεωργία ήταν πάντοτε η σπουδαιότερη πηγή πλούτου για τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η γη ανήκε σε μεγάλους γαιοκτήμονες και σε μικροϊδιοκτήτες. Τα κτήματα των μεγαλογαιοκτημόνων καλλιεργούσαν συνήθως δούλοι. Τους περισσότερους φόρους πλήρωναν οι μικροϊδιοκτήτες γης που ήταν όμως και στρατιώτες. Επειδή έλειπαν για πολύ καιρό στους πολέμους, εγκατέλειπαν τα χωράφια τους ακαλλιέργητα. Μη μπορώντας τελικά να πληρώσουν τους φόρους, παραχωρούσαν τη γη τους στους μεγάλους γαιοκτήμονες. Η γη συγκεντρώθηκε σιγά σιγά στα χέρια των μεγάλων γαιοκτημόνων και οι μικροί ιδιοκτήτες έχασαν τις περιουσίες τους.

7.21

Η αμπελοκαλλιέργεια διαδόθηκε σε πολλές περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο στα ρωμαϊκά χρόνια.

Την τοπική διοίκηση, όπως μάθαμε, είχαν οι ντόπιοι αριστοκράτες και ήταν υπεύθυνοι, ανάμεσα στα άλλα, να μαζεύουν τους φόρους που πλήρωναν οι πολίτες. Η αύξηση όμως της φορολογίας τον 3ο αιώνα μ.Χ. είχε σαν αποτέλεσμα πολλοί υπήκοοι να μην μπορούν να πληρώσουν τους φόρους. Οι αριστοκράτες αναγκάζονταν όλο και πιο συχνά να πληρώνουν τους φόρους με δικά τους χρήματα, χάνοντας έτσι την περιουσία τους. Έτσι άρχισαν να εγκαταλείπουν τις πόλεις, για να μείνουν στην ύπαιθρο.

Οι μικροέμποροι και οι τεχνίτες που ανήκαν στα μεσαία και στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα έγιναν και αυτοί φτωχότεροι με την αύξηση των φόρων. Αρκετοί κατέφυγαν στην ύπαιθρο κι έτσι άρχισαν να παρακμάζουν οι πόλεις.

Τον 3ο αιώνα μ.Χ. ο χριστιανισμός είχε διαδοθεί στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η άρνηση όμως των χριστιανών να λατρεύουν σαν θεό το Ρωμαίο αυτοκράτορα τους έκανε αυτόματα αντιπάλους της ρωμαϊκής εξουσίας. Πολλοί αυτοκράτορες πίστευαν ότι οι χριστιανοί αμφισβητούσαν την εξουσία τους και απειλούσαν την ενότητα και την ασφάλεια της αυτοκρατορίας. Αρκετές φορές τον 3ο αιώνα μ.Χ. έκαναν με διατάγματα παράνομη τη χριστιανική θρησκεία και έγιναν μεγάλοι **διωγμοί** ενάντια στους χριστιανούς.

Ψηφιδωτό από την Καισάρεια στη βόρεια Αφρική που εικονίζει αμπελοκαλλιεργητές, μέσα 3ου αιώνα μ.Χ. Τσέρτσελ (Αλγερία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ε. Από τη Ρωμαϊκή στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία

7.22

Μαρμάρινη προτομή του Διοκλητιανού, 3ος αιώνας μ.Χ. Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Για να ξεπεραστεί η κρίση του 3ου αιώνα μ.Χ. έπρεπε να αναδιοργανωθούν η διοίκηση, η άμυνα και η οικονομία. Για το σκοπό αυτό στα τέλη του 3ου αιώνα μ.Χ. ο Ρωμαίος αυτοκράτορας **Διοκλητιανός** (284–305 μ.Χ.) έκανε μεγάλες διοικητικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, τις οποίες συνέχισε ο Ρωμαίος αυτοκράτορας **Κωνσταντίνος Α΄** (306–337 μ.Χ.).

Με τη διακυβέρνηση του Διοκλητιανού άλλαξε ο ρόλος και μεγάλωσε η δύναμη του αυτοκράτορα. Δημιουργήθηκε ένα νέο πολίτευμα που ονομάστηκε από τους σύγχρονους ιστορικούς **δεσποτεία**. Ο αυτοκράτορας ονομάζεται πια **δεσπότης** (dominus), δηλαδή απόλυτος μονάρχης: θεωρείται ζωντανός θεός και η εξουσία του είναι απεριόριστη. Παράλληλα η Σύγκλητος χάνει τη δύναμή της.

Η αλλαγή του πολιτεύματος στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και ο νέος ρόλος του αυτοκράτορα επηρεάστηκαν σημαντικά από τα κράτη της Ανατολής και κυρίως από το περσικό Βασίλειο των Σασανιδών.

Επίσης για την καλύτερη διοίκηση ο Διοκλητιανός χώρισε τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε τέσσερα τμήματα και δημιούργησε το σύστημα της **Τετραρχίας**. Αύγουστος και καίσαρας ήταν δύο τίτλοι που χρησιμοποίησε ο Διοκλητιανός για τα μέλη της Τετραρχίας.

Έτσι η Ρώμη έπαψε να αποτελεί αποκλειστικό κέντρο εξουσίας. Παράλληλα ο Διοκλητιανός έδωσε ιδιαίτερη σημασία στο ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας, αφού ο ίδιος εγκαταστάθηκε σε αυτό με έδρα τη Νικομήδεια. Ακόμη ο Διοκλητιανός αναδιοργάνωσε το στρατό, ενίσχυσε τα σύνορα του ρωμαϊκού κράτους και έκανε μεταρρυθμίσεις στο φορολογικό σύστημα.

Γλυπτό σύμπλεγμα από πορφυρίτη λίθο. Απεικονίζει τους δύο αυγούστους και τους δύο καίσαρες της Τετραρχίας. Το έργο μεταφέρθηκε από την Κωνσταντινούπολη στη Βενετία το 1204 και ενσωματώθηκε στο ναό του Αγίου Μάρκου, 305 μ.Χ. περίπου. Βενετία (Ιταλία).

7.23

Η βασιλεία του Μεγάλου Κωνσταντίνου (306–337 μ.Χ.)

Ο **Κωνσταντίνος Α΄** χώρισε την πολιτική από τη στρατιωτική εξουσία, έκοψε νέο νόμισμα, αναδιοργάνωσε το γραφειοκρατικό σύστημα και το φορολογικό μηχανισμό. Μετέφερε την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στην Ανατολή, σε μια νέα πόλη που ίδρυσε το 330, την **Κωνσταντινούπολη**. Υποστήριξε πολύ το χριστιανισμό και ασχολήθηκε με τις υποθέσεις της χριστιανικής Εκκλησίας. Οι ιστορικοί ονόμασαν τον Κωνσταντίνο Α΄ **Μέγα**, και η χριστιανική Εκκλησία τον ανακήρυξε **άγιο** και **ισαπόστολο**.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος ανέβηκε στο θρόνο ως Αύγουστος το 306 μ.Χ. Αφού νίκησε τους άλλους διεκδικητές του θρόνου, το Μαξέντιο και το Λικίνιο, έμεινε μόνος αυτοκράτορας το 324 μ.Χ.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος αναδιοργάνωσε τη διοίκηση του ρωμαϊκού κράτους και έκοψε **χρυσό νόμισμα**, που έμεινε σταθερό για πολλούς αιώνες. Έβαλε καινούργιους φόρους, για να αντιμετωπίσει τα μεγάλα κρατικά έξοδα. Προσπάθησε επίσης να αντιμετωπίσει την αύξηση της μεγάλης ιδιοκτησίας σε βάρος της μικρής για να μην αναγκάζονται οι πολίτες να εγκαταλείπουν το επάγγελμα ή τη γη τους.

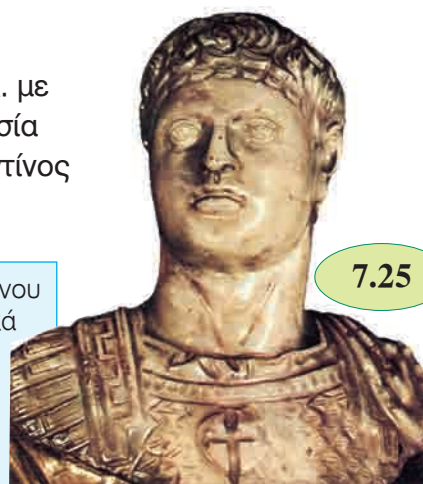
Ο Κωνσταντίνος έκανε το χριστιανισμό νόμιμη θρησκεία το 313 μ.Χ. με το διάταγμα του Μεδιολάνου. Πίστευε επίσης ότι η χριστιανική Εκκλησία θα βοηθούσε την αυτοκρατορία να μείνει ενωμένη. Ο Μέγας Κωνσταντίνος βαπτίστηκε τελικά χριστιανός λίγο πριν πεθάνει (337 μ.Χ.).

7.24

Χρυσό φυλαχτό, 4ος αιώνας μ.Χ. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Στο φυλαχτό, με τις μορφές του Μεγάλου Κωνσταντίνου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, υπάρχει στα λατινικά η επιγραφή «άνικητος Κωνσταντίνος, μέγιστος αυτοκράτορας». Δεν είναι τυχαίο ότι ο Μέγας Κωνσταντίνος εμφανίζεται δίπλα στον ιδρυτή μιας αρχαιότερης οικουμενικής μοναρχίας, το Μέγα Αλέξανδρο. Στην προτομή ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος φοράει πανοπλία με χαραγμένο το σταυρό, σύμβολο του χριστιανισμού.

7.25

Μαρμάρινη προτομή του Μεγάλου Κωνσταντίνου, αρχές 4ου αιώνα μ.Χ. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ χώρισε τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε τρεις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, τις **επαρχότητες**. Επικεφαλής στην καθεμιά από αυτές ήταν ο **έπαρχος του πραιτορίου**, που είχε μόνο πολιτική αρμοδιότητα. Κάθε επαρχότητα περιλάμβανε περισσότερες από μία **διοικήσεις** και κάθε διοίκηση πολλές **επαρχίες**. Με αυτό τον τρόπο διαμορφώθηκε ένα οργανωμένο και συγκεντρωτικό διοικητικό σύστημα.

7.26

7.27

Αψίδα του Μεγάλου Κωνσταντίνου, αρχές 4ου αιώνα μ.Χ. Σε ανάμνηση της νίκης ενάντια στο Μαξέντιο, ο Κωνσταντίνος έστησε μια θριαμβική αψίδα στη Ρώμη.

Μία από τις πρώτες αποφάσεις του Μεγάλου Κωνσταντίνου, αφού έμεινε μόνος αυτοκράτορας στο θρόνο, ήταν να μεταφέρει την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Ανατολή, σε μια νέα πόλη που ίδρυσε στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, στο νότιο άκρο του Βόσπορου.

Ο Κωνσταντίνος διάλεξε τη θέση αυτή για πολιτικούς, στρατηγικούς αλλά και εμπορικούς λόγους. Η πόλη ονομάστηκε αρχικά Νέα Ρώμη, αλλά τελικά έγινε γνωστή με το όνομα του ιδρυτή της: **Κωνσταντινούπολη**.

Με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, το κέντρο βάρους της Αυτοκρατορίας μεταφέρθηκε από τη Δύση στην Ανατολή: η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έφυγε από το χώρο όπου κυριαρχούσε η λατινική γλώσσα και ήταν πια σε ένα χώρο όπου οι πιο πολλοί μιλούσαν ή καταλάβαιναν την ελληνική γλώσσα και πάρα πολλοί κάτοικοι ήταν χριστιανοί.

Με την επίσημη αναγνώριση του χριστιανισμού (313 μ.Χ.) και την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.), αρχίζει συμβατικά μια νέα περίοδος στην ιστορία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η οποία ονομάστηκε από τους μεταγενέστερους ιστορικούς Βυζαντινή. Για τη Βυζαντινή Εποχή θα μάθουμε στη Β΄ Γυμνασίου.

7.28

